

ICF APUNA VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINNISSA
HAASTE-analyysityökalun siltaaminen ICF-viitekehukseen

Hanna Ekman
Opinnäytetyö, syksy 2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Ekman, Hanna. ICF apuna vaikuttavuuden arvioinnissa, HAASTE-analyysityökalun siltaaminen ICF-viitekehykseen. Diak Helsinki, syksy 2015, 38 s., 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Tässä opinnäytetyössä toteutettiin produktio Autismisäätiölle. Autismisäätiö on valtakunnallinen voittoa tavoittelematon säätiö, jonka kohderyhmänä ovat autismin kirjon henkilöt sekä muut laaja-alaisen kehityshäiriön omaavat henkilöt. Osana toimintaansa Autismisäätiö tuottaa palveluita haastavasti käyttäytyville henkilöille. Produktion tarkoituksena oli haastavan käyttäytymisen vähentämiseen ja ennaltaehkäisyyn liittyvän HAASTE-hankkeessa tuotetun aineiston siltaaminen kansainväliseen ICF-luokituksen viitekehykseen. Produktion tavoitteena on auttaa jatkossa kehittämään HAASTE-toimintamallin vaikuttavuuden arviointia haastavan käyttäytymisen vähentämiseksi.

Vuosina 2011–2014 Autismisäätiö hallinnoi Raha-automaattiyhdistyksen HAASTE-hanketta, jonka tavoitteena oli haastavan käyttäytymisen ennaltaehkäisy ja vähentäminen. Hankkeen aikana kehitettiin toimintamalli käytettäväksi tilanteissa, joissa haastavaa käyttäytymistä esiintyy. Toimintamallin systemaattinen vaikuttavuuden arviointi kuitenkin puuttuu toistaiseksi.

Maailman terveysjärjestö WHO on kehittänyt toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälisen luokituksen ICF:n. Tämän luokituksen on tarkoitus toimia yhteisenä kansainvälisenä kielenä yli ammattirajojen, kun kerätään toimintakykyyn ja toimintarajoitteisiin liittyvää tietoa. Saadun tiedon avulla voidaan esimerkiksi kehittää palveluita ja seurata palveluiden vaikuttavuutta.

Produktio toteutettiin Autismisäätiöllä kehittämistoiminnassa käytössä olevaa PDCA kehittämismallia hyödyntäen. Kehittämismallin mukaisesti Produktion toteutuksessa edettiin vaiheittain. Suunnitteluvaiheessa (Plan) rajattiin HAASTE-hankkeen aineistosta sillattavaksi analyysityökalu. Toteutusvaiheessa (Do) suoritettiin aineiston siltaaminen ICF:n periaatteiden mukaisesti. Tarkastuksessa (Check) käytiin toteutusvaiheessa tehty työ läpi ja tehtiin tarkennuksia halutusta lopputuloksesta. Korjaus (Act) tapahtui edellisen vaiheen tarkennusten ja linjausten mukaisesti.

Produktio toteutui suunnitelman mukaisesti. Valittu kehittämismalli oli hyvin sopeva Produktion toteuttamiseen. Lopputulos oli työnantajan tarpeita vastaava. ICF-kuvauskohteilla täydennetty HAASTE-analyysityökalu tullaan pilotoimaan Autismisäätiön toiminnassa vuoden 2015 lopussa. Produktiossa muokatun analyysityökalun mahdollisuudet auttaa HAASTE-toimintamallin vaikuttavuuden arvioinnissa tulee olemaan jatkokehittämisen aiheena.

Asiasanat: ICF, haastava käyttäytyminen, vaikuttavuuden arviointi

ABSTRACT

This thesis was a production for Autismisäätiö. The purpose of this production was to transform material from the HAASTE-project to the International Classification of Function, Disability and Health, ICF framework. The HAASTE-project has developed methods to prevent and decrease challenging behaviour. Transformation was made using the ICF linking method. The aim of this production was to help in the future to develop effectiveness evaluation for the HAASTE operational model.

The operational model developed during the HAASTE-project was seen as an effective way to decrease challenging behaviour among the participants of the project. A systematic effectiveness evaluation of the operational model is however missing as it is missing from many other social welfare interventions. The ICF framework could be useful when effectiveness evaluation is developed. So far the ICF framework is still hardly known among professionals of social welfare.

The production was accomplished by using the project management tool PDCA (Plan-Do-Check-Act) Cycle. This tool is used commonly in development activities at Autismisäätiö. The production was accomplished by following the PDCA Cycles steps. At the first step Plan, material from the HAASTE-project that was supposed to be linked to ICF was limited. In phase Do the linking was made according to the principles of ICF. In phase Check it included inspection of the production and focusing on the expected result. The act was made as in phase Check was agreed.

The production was completed as it was planned. The project management tool PDCA Cycle was very appropriate for this production. The result of the production was corresponding to the employer's needs. Autismisäätiö will pilot material that was linked to the ICF framework by the end of 2015. The material will be used in the future development of effectiveness evaluation of the HAASTE operational model.

Keywords: ICF, challenging behaviour, effectiveness evaluation

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 AUTISMISÄÄTIÖ	8
2.1 Autismisäätiön strategia 2015–2017	8
2.2 Kehittämistoiminta Autismisäätiössä	9
2.3 HAASTE-hanke	10
3.1 Haastavan käyttäytymisen syitä	12
3.2 HAASTE-hankkeen toimintamalli haastavan käyttäytymisen ennaltaehkäisyyn ja vähentämiseen.....	13
4 VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTI SOSIAALIALALLA.....	18
5 TOIMINTAKYVYN, TOIMINTARAJOITTEIDEN JA TERVEYDEN KANSAINVÄLINEN LUOKITUS ICF	20
5.1 Biopsykososiaalinen malli toimintakyvystä ja toimintarajoitteista	20
5.2 ICF-luokituksen rakenne.....	21
5.3 ICF-luokituksen käyttö	22
5.4 ICF ja siltaaminen	23
6 PRODUKTION TARKOITUS JA TAVOITTEET	24
7 PRODUKTION TOTEUTUS	25
7.1 Lähtötilanteen kartoitus	26
7.2 Suunnittelu (Plan).....	26
7.3 Toteutus (Do).....	28
7.4 Tarkistus (Check)	29
7.5 Korjaus (Act).....	30
7.6 Produktion lopputulos	31
7.7 Palaute	31
8 POHDINTA.....	32
LÄHTEET	34

LIITE 1: Esimerkkisivu produktion lopputuloksesta	38
---	----

1 JOHDANTO

Haastavasta käyttäytymisestä ilmiönä on puhuttu jo pitkään. Se on tuttua monille muun muassa autismin kirjon henkilöiden kanssa toimiville sosiaalialan ammattilaisille. Haastava käyttäytyminen aiheuttaa usein merkittävää haittaa sekä haastavasti käyttäytyvälle henkilölle itselleen että hänen lähipiirissään oleville ihmisille. Haastavasta käyttäytymisestä aiheutuu inhimillisen kärsimyksen lisäksi yhteiskunnallisia kustannuksia muun muassa työtapaturmien ja suurien henkilöstömitoitusten johdosta. (Emerson & Einfeld 2011, 10–12; Kerola & Sipilä 2007, 7–9; Korventaival 2012, 7.)

Tämän opinnäytetyön toimeksiantaja on Autismisäätiö, joka on valtakunnallinen yleishyödyllinen ja voittoa tavoittelematon säätiö, jonka kohderyhmänä ovat autismin kirjon henkilöt tai muut laaja-alaisen kehityshäiriön omaavat henkilöt. Autismisäätiö tarjoaa laajan valikoiman osallisuutta ja hyvinvointia tukevia palveluita kohderyhmänsä henkilöille sekä heidän lähipiirilleen. Palvelutoiminnan lisäksi kehittämistyö ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen ovat tärkeä osa Autismisäätiön perustehtävää.

Autismisäätiö tuottaa palveluita myös erityisen haastavasti käyttäytyville henkilöille. Osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi yksi Autismisäätiön kehittämistyön kohde on ollut vähentää haastavaa käyttäytymistä kuntoutuksen avulla. Vuosina 2011–2014 Autismisäätiön hallinnoiman Raha-automaattiyhdistyksen rahoittaman HAASTE-hankkeen tavoitteeksi oli asetettu haastavan käyttäytymisen ennaltaehkäisy ja vähentäminen. Hankkeen aikana on kehitetty toimintamalli, jota on pilotoitu Autismisäätiön omissa yksiköissä ja hankkeessa mukana olleissa organisaatioissa. Toimintamalli on koettu hyödylliseksi ja sen avulla on löydetty keinoja ennaltaehkäistä ja vähentää haastavaa käyttäytymistä. Autismisäätiö haluaa jatkaa hankkeen aikana kehitetyn toimintamallin kehittämistä edelleen.

Toimintakyvyn ja toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus ICF (myöhemmin pelkkä ICF) on kuntoutuksen kentällä tällä hetkellä ajankohtainen.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos THL tekee työtä ICF:n jalkauttamiseksi aktiiviseen käyttöön Suomessa. Kansaneläkelaitos on alkanut edellyttää ICF-viitekehyksen mukaista kirjaamista uudistetuissa standardeissaan. ICF tarjoaa kansainvälisen ja yhteneväisen viitekehyksen eri ammattialojen edustajille toimintakyvyn ja toimintarajoitteiden tarkasteluun. Autismisäätiöllä on linjattu ICF-viitekehys otettavaksi käyttöön kuntoutustoiminnassa ja vaikuttavuuden arvioinnissa. Yksi jatkokehittämisen tarve on tuoda ICF-viitekehys mukaan HAASTE-toimintamalliin.

Lähtiessäni tekemään opinnäytetyötä olen halunnut yhdistää sen omaan työhöni. Olen työskennellyt Autismisäätiöllä jo vuodesta 2002 asti, joten tuntuu mielekkäältä yhdistää opinnäytetyön tekeminen nykyisessä työssäni tarpeellisen asian tekemiseen. Työhöni liittyy paljon kehittämistä, joten oman ammatillisen kehittymisen näkökulmasta kehittämispainotteisen opinnäytetyön tekeminen oli mielekästä.

Sosionomin keskeinen tehtävä on turvata asiakkaiden osallisuus ja kyky toimia mahdollisimman täysivaltaisesti yhteiskunnan jäsenenä. Sopivien tukitoimien määrittelemiseksi on tunnistettava asiakkaan tarpeet yhdessä moniammatillisen verkoston kanssa. Nykyinen yhteiskunnallinen tilanne, jossa vaaditaan säästöjä toteutettavaksi myös sosiaalityössä velvoittaa sosiaalialan ammattilaiset yhä paremmin tekemään näkyväksi valittujen toimenpiteiden vaikuttavuus ja löytämään mahdollisimman tehokkaita keinoja tuloksellisen kuntoutuksen toteuttamiseksi. ICF-luokittelujärjestelmä on toistaiseksi puuttunut sosionomin koulutusohjelmasta, vaikka se voi tarjota hyviä mahdollisuuksia juuri vaikuttavuuden arviointiin sekä tukitoimien oikeanlaiseen kohdentamiseen.

2 AUTISMISÄÄTIÖ

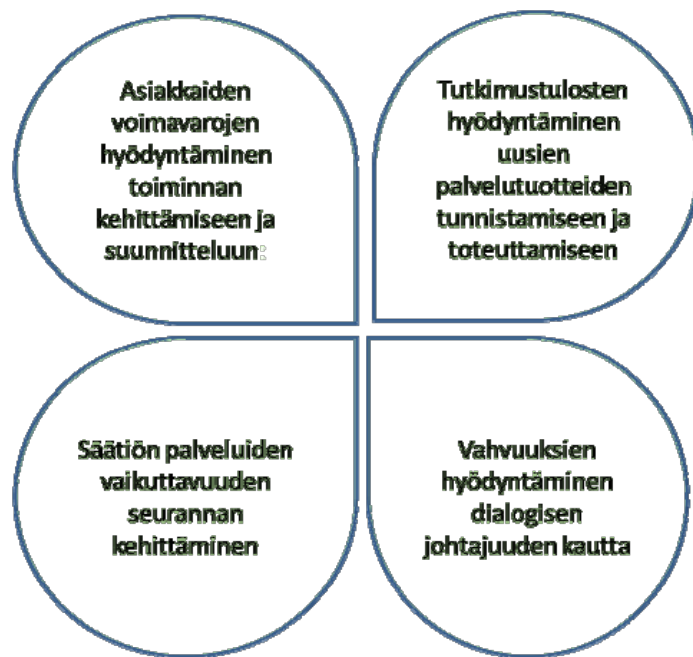
Autismisäätiö on perustettu vuonna 1998. Se perustettiin jatkamaan Suomen Autismiyhdistyksen kehityshankkeen aikana käynnistettyjä asumisen ja päivätoiminnan palveluita autismin kirjon henkilöille. Kehityshankkeen taustalla toimivat aktiiviset vanhemmat, jotka verkostoituvat keskenään ja lähtivät hakemaan ratkaisuja lastensa elämänlaadun kohentamiseksi ja aseman parantamiseksi sekä autismitietoisuuden lisäämiseksi yhteiskunnassamme. Toiminnan käynnistyessä asiakkaita oli alle kymmenen. (Autismisäätiö 2015c, 1–7.)

Nykyään Autismisäätiö-konserniin kuuluu Autismisäätiö ja Autismisäätiön kiinteistöt Oy. Palvelutoiminta on laajentunut alkutilanteesta huomattavasti. Vuonna 2014 toimintaa olivat asumiseen, työllistymiseen, työtoimintaan, opiskeluun, koulunkäyntiin, perhetyöhön ja päivätoimintaan liittyvää ohjausta ja valmennusta sekä yksityisen terveydenhuollon palvelut, kehittämistoiminta, koulutus-, konsultaatio- ja työnohjauspalvelut. Autismisäätiön kiinteistöt Oy omistaa Käpylän toimitalon Helsingissä, Askiston ryhmäkodin Vantaalla ja Atalan asumisyksikön Tampereella. Toimintaa toteutetaan Espoossa, Helsingissä, Vantaalla, Kotkan alueella, Seinäjoella ja Pirkanmaalla. Palvelutoiminnan lisäksi yhteiskunnallinen vaikuttaminen on osa Autismisäätiön toimintaa. Henkilökuntaa oli vuonna 2014 yli 200 henkeä ja asiakkuuksia noin 1500. (Autismisäätiö 2015c, 1–5.)

2.1 Autismisäätiön strategia 2015–2017

Autismisäätiön arvot ovat osallisuus, vaikuttavuus ja hyvinvointi. Vuonna 2014 laadittiin uusi strategia vuosille 2015–2017. Strategian laadintaan osallistui arvojen mukaisesti työntekijät yhdessä hallituksen kanssa. Asiakkaat tulivat myös kuulluksi strategian sisällön tuottamisessa sekä jalkauttamisen suunnittelussa. Strategiatyöskentelyn tuloksena Autismisäätiön missioksi muodostui: Onnistumisia ja osallisuutta. Autismisäätiön visiona on olla kansainvälisesti tunnustettu itsenäisen ja rikkaan elämän suunnannäyttävä. (Autismisäätiö 2015c, 2–9.)

KUVA 1. Autismisäätiön strategiset kehittämisalueet vision saavuttamiseksi (Autismisäätiö 2015b, 10)

2.2 Kehittämistoiminta Autismisäätiössä

Yhteiskunnassa tapahtuu parhaillaan muutoksia, jotka edellyttävät Autismisäätiöltä kolmannen sektorin toimijana kykyä joustavaan ja innovatiiviseen toimintaan. Tulevat lakiuudistukset, mahdollinen Sote-ratkaisu sekä kuntien tiukentuva taloudellinen tilanne vaativat toiminnan kehittämistä. Kehittämisessä huomioidaan lakien mukanaan tuomat mahdollisuudet, jotka saattavat parhaimmillaan mahdollistaa aiempaa paremmin palveluiden saamisen autismin kirjon henkilöille. Vähentyvät määrärahat taas tuovat mukanaan lisääntyvässä määrin vaikuttavuuden ja tuottavuuden vaateen palvelutoimintaa kehitettäessä. (Autismisäätiö 2015b, 14.)

Autismisäätiön sääntöjen mukaisen toiminnan toteuttamiseen liittyen kehittämis-toiminta on tärkeässä roolissa. Vuoden 2015 Autismisäätiön tavoitteisiin on kir-

jattu palveluiden vaikuttavuuden ja seurannan kehittäminen sekä tutkimustulosten hyödyntäminen palvelutuotteiden tunnistamiseen ja toteuttamiseen. Toimintasuunnitelmassa on linjattu ICF-viitekehyksen mukaan ottaminen arviointiin ja vaikuttavuuden seurantaan sekä HAASTE-hankkeessa aikaan saadun mallin jatkokehittäminen. (Autismisäätiö 2015b.)

2.3 HAASTE-hanke

HAASTE-hanke oli Autismisäätiön hallinnoima nelivuotinen (2011–2014) Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama kehittämishanke, jossa keskeisenä tavoitteena oli löytää keinoja haastavan käyttäytymisen ennaltaehkäisyyn ja vähentämiseen (Autismisäätiö i.a.). Hankkeen aikana kehitettiin toimintamalli käytettäväksi sellaisissa tilanteissa, joissa on ilmennyt haastavaa käyttäytymistä. Toimintamallin avulla pyritään löytämään ratkaisuja kuinka haastavaa käyttäytymistä olisi mahdollista saada vähentymään ja jatkossa ennaltaehkäistyä. Siinä tarkastellaan haastavaa käyttäytymistä ja sen taustalla vaikuttavia tekijöitä laaja-alaisesti yhdessä haastavasti käyttäytyvän henkilön ja hänen lähiympäristöjensä kanssa. (Autismisäätiö 2013a.)

HAASTE-hankkeessa tuotettiin sähköinen käsikirja. Käsikirja sisältää tietoa hankkeesta, haastavasta käyttäytymisestä ja apuvälineitä haastavan käyttäytymisen analysointiin, sen vähentämiseen ja ennaltaehkäisyyn. Yksi apuvälineistä on HAASTE-analyysi. Sen tarkoituksena on auttaa tunnistamaan haastavan käyttäytymisen syitä ja haastavasti käyttäytyvän henkilön tuen tarpeita. Yksilötekijöiden lisäksi HAASTE-analyysin avulla pyritään tunnistamaan ympäristötekijöiden merkitys suhteessa haastavaan käyttäytymiseen. (Autismisäätiö 2014a).

HAASTE-toimintamallia pilotoitiin hankkeen aikana Autismisäätiöllä ja hankekumppaneiden toimintayksiköissä. Toimintamallin avulla on saatu hyviä tuloksia aikaiseksi hankkeeseen osallistuneiden toimijoiden keskuudessa. Autismisäätiöllä HAASTE-toimintamalli on vakiintunut käytettäväksi tilanteissa, joissa haastavaa käyttäytymistä ilmenee. (Sollasvaara 2015.)

3 HAASTAVA KÄYTTÄYTYMINEN

Haastava käyttäytyminen on osa arkea monissa kasvatukseen, sosiaali- ja terveydenhuoltoalan työpaikoissa. Haastavaa käyttäytymistä kohdataan paljon erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kanssa työskennellessä. Näissä työpaikoissa eri alojen ammattilaiset kuten sosionomit, lähihoitajat ja opettajat joutuvat kohtaamaan ja etsimään ratkaisuja haastavan käyttäytymisen eri ilmiöihin. (Kerola & Sipilä 2007, 8.; Autismisäätiö i.a. a.)

Emersonin ja Einfeldtin (2011, 3–4) mukaan termi haastava käyttäytyminen on ensi kertaa esitelty Pohjois-Amerikassa jo parikymmentä vuotta sitten The Association for People with Severe Handicaps (vaikeasti vammaisten henkilöiden yhdistys) toimesta. Sillä korvattiin aiemmin rinnakkaisesti käytetyt termit, joita olivat muun muassa epänormaali, häiriintynyt ja ongelmakäyttäytyminen. Näitä termejä oli käytetty kuvaamaan hyvin monenlaista käyttäytymistä, kuten aggressiivista, tuhoavaa ja itseään vahingoittavaa käyttäytymistä sekä yliaktiivisuutta ja tottelemattomuutta. Osa kuvatuista käyttäytymisistä on henkilölle itselleen haitallista tai vaaraksi muille henkilöille ja omaisuudelle.

Haastavalle käyttäytymiselle ei löydy yhtä yksiselitteistä määritelmää. Kerola ja Sipilä (2007) määrittelevät haastavaa käyttäytymistä kuvaamalla sitä viestiksi, joka ei ole sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla ilmaistu. Se on käyttäytymistä, joka tavalla tai toisella haastaa ympäristön. Arjessa haastavan käyttäytymisen ilmiöitä on monia. Se voi olla esimerkiksi pään hakkaamista seinään, puremistä, lyömistä, esineiden hajottamista tai huutamista. Haastavan käyttäytymisen määrittelyssä on huomioitava asiayhteys ja ympäristö missä käyttäytyminen tapahtuu. Pelkkää käyttäytymistä ei voi määritellä haastavaksi. Lyöminen voidaan katsoa esimerkiksi itsepuolustustilanteessa asianmukaiseksi käyttäytymiseksi, kun taas toisessa hetkessä se nimetään haastavaksi. Käyttäytymisen normit ovat myös vahvasti kulttuuriin, aikaan ja lainsäädäntöön sidonnaisia. (Elvén, 2010, 13–14.) Haastavaksi käyttäytymiseksi ei kuitenkaan pidä määritellä käyttäytymistä, joka on vain totutusta poikkeavaa, jos käyttäytyminen ei aiheuta varsinaista vaaraa tai uhkaa kenellekään (Korventaival 2012, 5).

Haastava käyttäytyminen voi vakavimmillaan aiheuttaa merkittävää uhkaa haastavasti käyttäytyvän henkilön omalle terveydelle tai lähellä olevien muiden ihmisten terveydelle. Välittömän fyysisen vahingoittumisen lisäksi haastavasta käyttäytymisestä voi olla myös muita merkittäviä elämänlaatuun vaikuttavia seurauksia. Henkilö voi joutua eristetyksi yhteisöstä, kohtelu voi olla epäasiallista ja haastavan käyttäytymisen vähentämiseen saatetaan käyttää sopimattomia menetelmiä. (Emerson & Einfeldt 2011, 10.)

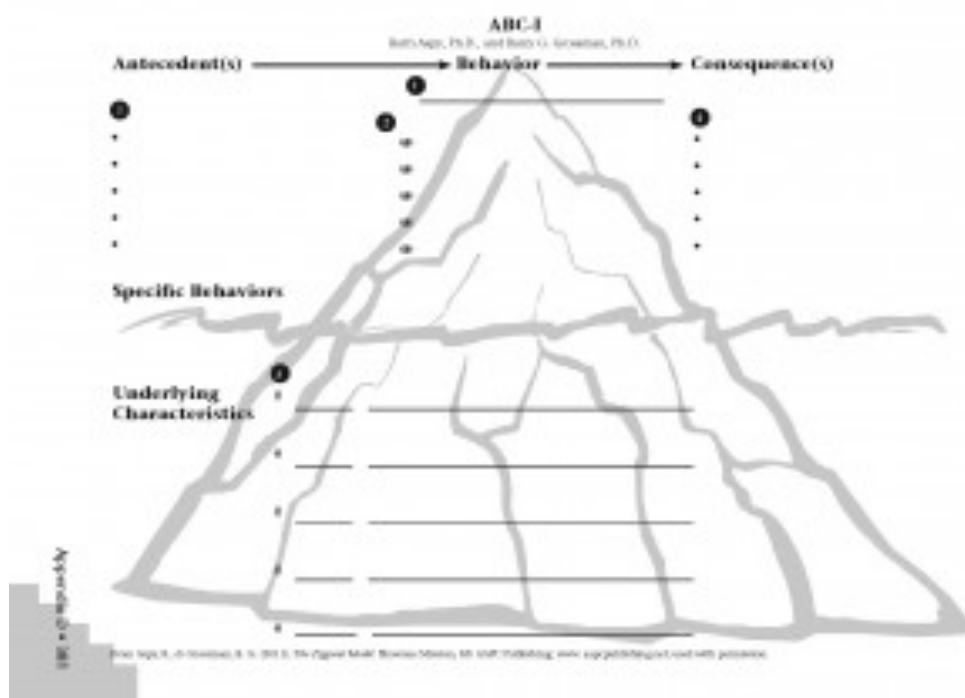
3.1 Haastavan käyttäytymisen syitä

Haastavalle käyttäytymiselle ei löydy yhtä selittävää tekijää, vaan sen ilmeneeseen vaikuttavat monet tekijät. Selittäviä tekijöitä löytyy biologisista tekijöistä, ympäristöstä ja opitusta käyttäytymisestä. Käyttäytymisen taustalla voi olla esimerkiksi kipu, kommunikaation vaikeudet, opittu käyttäytyminen ja erilaiset aistipoikkeamat. Myös pelko, sosiaalisten taitojen puute ja toiminnan ohjaamisen haasteet saattavat olla haastavaa käyttäytymistä selittäviä tekijöitä. (Emerson & Einfeld 2011, 59–64; Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 129–139.)

Kerola & Sipilä (2007) esittävät, että stressi on aina vaikuttava tekijä haastavassa käyttäytymisessä. Yleisiä stressiä aiheuttavia tekijöitä ovat Elvén (2010) mukaan muun muassa heikko sentraalinen koherenssi, toiminnan ohjauksen vaikeudet, struktuurin puute, nukkumiseen liittyvät vaikeudet, aistien ylikuormittuminen, päivittäinen elämä kuormittaa liian monilla tai liian vaikeilla vaatimuksilla, perheeseen liittyvät tekijät, murrosikä, yksinäisyys, kipu, merkittävät elämän tapahtumat ja allergiat.

Theo Peeterinsin käyttämä jäävuorimalli on yksi tapa kuvata haastavaa käyttäytymistä. Jäävuoren huippu on haastavan käyttäytymisen näkyvä ilmiö, kuten esimerkiksi itseään vahingoittava käyttäytyminen, mutta pinnan alla ovat todelliset syyt näkyvään käyttäytymiseen. Näkyvään käyttäytymiseen pinnan alla vaikuttavia syitä saattaa olla esimerkiksi kipu, vaikeudet itsensä ilmaisuun tai turhautuminen. (Kerola & Sipilä 2007, 28–29.) Aspy & Grossman (2011) ovat laajentaneet jäävuorimallia niin, että tarkasteltaessa haastavaa käyttäytymistä tu-

lee huomioida pinnan alla vaikuttavien seikkojen lisäksi myös mitä tapahtuu ennen ja jälkeen haastavan käyttäytymisen ilmenemistä. Toisinaan seuraukset haastavasta käyttäytymisestä ovat toimintaa ylläpitäviä, esimerkiksi haastavan käyttäytymisen seurauksena pääsee olemaan itsekseen rauhalliseen paikkaan. Joskus taas tietty asia, kuten lapsen itku voidaan havaita laukaisevaksi tekijäksi.

KUVA 2. Jäävuorimalli haastavan käyttäytymisen syiden tarkasteluun (Aspy & Grossman 2011)

3.2 HAASTE-hankkeen toimintamalli haastavan käyttäytymisen ennaltaehkäisyyn ja vähentämiseen

HAASTE-hankkeen toimintamallin lähtökohtana on positiivinen lähestymistapa. Positiivisessa lähestymistavassa lähdetään siitä, että on tärkeää nähdä henkilön vahvuudet, mielenkiinnon kohteet ja osaaminen. Positiivinen kohtaaminen on arvostavaa ja henkilön itsemääräämisoikeutta kunnioittava tapa tarkastella asioita. Ajatuksena on, että asiantuntijat tai omaiset eivät voi määrittellä minkälaista elämää kukin haluaa elää. Silloin, kun nähdään tarpeelliseksi vaikuttaa

toisen henkilön käyttäytymiseen, tulisi tämän muutoksen olla myös haastavasti käyttäytyvän henkilön näkökulmasta merkityksellistä ja hyödyllistä. (Autismisäätiö 2014b.)

Haastavaan käyttäytymisen vähentämisen edellytyksenä on tunnistaa henkilön tuen tarpeet ja vastata niihin sopivalla tavalla. Lisäksi on keskeistä, että haastavasti käyttäytyvä henkilö itse on motivoitunut muutokseen. Hankkeen aikana kehitetyn HAASTE-prosessin tarkoituksena on auttaa lähi-ihmisiä vaikuttamaan haastavaan käyttäytymiseen tarkastelemalla haastavan käyttäytymisen taustalla vaikuttavia tekijöitä yksilön ja ympäristön näkökulmasta. (Autismisäätiö 2013b.)

HAASTE-prosessi on kuusivaiheinen prosessi, jonka on kesto vaihtelee tapauskohtaisesti. Prosessi toteutetaan yhteistyössä haastavasti käyttäytyvän henkilön ja hänen verkostonsa kanssa. Laaja-alaisen ja kattavan näkökulman saamiseksi yksilön tilanteesta, vahvuuksista ja tuen tarpeista on tärkeää saada prosessiin mukaan henkilöitä haastavasti käyttäytyvän yksilön kaikilta elämän osa-alueilta mikäli vain mahdollista. Myös prosessin myöhemmissä vaiheissa on tärkeää, että kaikki verkoston jäsenet sitoutuvat sovittuihin toimintatapoihin. (Autismisäätiö 2013a.)

KUVA 3. HAASTE prosessi (Autismisäätiö 2013a)

Prosessi lähtee liikkeelle haastavan käyttäytymisen määrittelystä. Siinä tarkastellaan haastavan käyttäytymisen ilmenemistä ja pohditaan onko kyseessä todellakin haastava käyttäytyminen vai ainoastaan jonkun osapuolen kokemus siitä, että kyseinen käyttäytyminen ei ole sopivaa. Haastavaksi käyttäytymiseksi ei lueta käyttäytymistä, joka on totutusta poikkeavaa, mutta mikä ei kuitenkaan aiheuta todellista haittaa muille tai ympäristölle. (Autismisäätiö 2013c).

Asian rajaamisen vaiheessa valitaan prosessiin vain yksi haastavan käyttäytymisen muoto ja asetetaan tavoite prosessille. Prosessin tässä vaiheessa aloitetaan koko prosessin ajan kestävä valitun käyttäytymismuodon seuranta. Seurannan avulla saadaan tietoa tapahtuuko prosessin aikana muutosta tilanteessa. (Autismisäätiö 2013d).

Prosessin kolmannessa eli analyysivaiheessa pyritään tunnistamaan haastavan käyttäytymisen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Analyysivaihe alkaa HAASTE-analyysin tekemisellä. HAASTE-analyysi on kartoitusväline, jonka avulla pro-

sessiin osallistuvia henkilöitä ohjataan tarkastelemaan laajasti henkilön selviytymistä arjessa sekä ympäristön kykyä tukea sopivalla tavalla (Autismisäätiö 2013e.) Se pitää sisällään kahdeksan eri osa-aluetta: kommunikaatio, vuorovaikutus, fyysinen hyvinvointi, psyykinen hyvinvointi, toiminnanohjaus, aistit, seksuaalisuus ja vamma- tai sairauskohtaiset toimintarajoitteet. Kuhunkin osa-alueeseen liittyy 2–13 väittämää, joihin vastataan kyllä, ei tai en tiedä. (Autismisäätiö i.a. b.) HAASTE-manuaalin rekisteröityneet käyttäjät pääsevät täyttämään HAASTE-analyysin sähköisesti, jolloin siitä saa yhteenvedon eri osa-alueiden tuen tarpeesta sekä lisätietoa kuhunkin osa-alueeseen liittyen (Autismisäätiö i.a. c). Taustalla vaikuttavien tekijöiden tunnistamisessa voidaan käyttää lisäksi muita erilaisia arviointi- ja analysointimenetelmiä ja vanhoja asiakirjoja. Analyysivaiheessa tulee lisäksi tunnistaa henkilön vahvuudet ja pohtia millä tavalla niitä voisi hyödyntää haastavan käyttäytymisen vähentämiseksi. (Autismisäätiö 2013e).

Syiden etsinnässä käsitellään edellisen vaiheen arviointien, analyysien ja asiakirjojen perusteella tunnistettuja syitä haastavaan käyttäytymiseen. Lisäksi syiden etsinnän vaiheessa puretaan haastavan käyttäytymisen seuranta. Syiden etsinnän vaiheessa voidaan hyödyntää funktionaaliseen analyysiin pohjautuvaa vaikutussuhdekarttaa, kun pyritään selvittämään haastavan käyttäytymisen merkitystä henkilölle. On tärkeää ymmärtää, että haastavalla käyttäytymisellä on aina jokin tarve. Stressi on aina mukana haastavassa käyttäytymisessä, joten syitä etsittäessä tulisi tunnistaa stressiin liittyvät seikat ja henkilön kyvyt stressin käsittelyyn. (Autismisäätiö 2013f.)

Haastavan käyttäytymisen vähentämiseksi laaditaan suunnitelma toimintavaiheessa. Tällöin laaditaan tavoite siitä, minkälaista muutosta tavoitellaan ja mitä taitoja henkilön tulee oppia, jotta käyttäytymisen muuttaminen olisi mahdollista sekä kuinka ympäristö huomioi henkilön tarpeita. Tavoitteiden asettamisessa on tärkeää, että haastavasti käyttäytyvä henkilö on itse mahdollisimman aktiivisessa roolissa määrittelemässä toivottua lopputulosta. Tavoitteen saavuttamisen hyödyt on myös tarpeen konkretisoida niin, että henkilö itse näkee muutoksen itselleen merkityksellisenä. Toimintavaiheessa, kun valittuihin syihin ryhdytään vaikuttamaan, on oltava yhteneväinen näkemys toimintatavoista. Koko ajan

seurataan onko toiminnalla vaikutusta käyttäytymiseen eri ympäristöissä. Mikäli vaikutusta ei todeta, tulee laatia uusi suunnitelma. Mikäli tavoitteet saavutetaan, siirrytään prosessin viimeiseen vaiheeseen. (Autismisäätiö 2013g.)

Prosessi päättyy ennaltaehkäisyn vaiheeseen. Viimeisessä vaiheessa kerätään prosessin aikana kertynyt tieto yhteen, jotta jatkossa olisi mahdollista ennaltaehkäistä haastava käyttäytyminen tai mikäli sitä ilmenee, niin olisi nopeasti löydettävissä tieto siitä mikä saattaa olla käyttäytymisen syy sekä kuinka se ollaan saatu vähentymään tai loppumaan. Tässä vaiheessa koostetaan tieto kirjalliseen muotoon, jotta se on helposti siirrettävissä eri toimintaympäristöihin ja mahdollisiin uusiin paikkoihin hyödynnettäväksi. (Autismisäätiö 2013h.)

4 VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTI SOSIAALIALALLA

Marketta Rajavaara (2007) puhuu tutkimuksessaan vaikuttavuusyhteiskunnasta, jossa etenkin 1990- ja 2000-luvuilla arviointi on haluttu ulottaa kattamaan lähes kaikki hyvinvointiyhteiskuntamme osa-alueet. Vuoden 2006 alussa arviointiin velvoittavia erilaisia säädöksiä oli olemassa noin 80, joten arviointi ei ole pelkästään vapaaehtoista vaan siitä on tehty pitkälti myös lakisääteistä toimintaa. Vaikuttavuudesta on tullut uusi päämäärä tehokkuuden, tuottavuuden ja taloudellisuuden lisäksi (Pohjola 2012, 21).

Uudistuvassa sosiaalilainsäädännössä näkyy vahvasti arviointi. 2015 voimaan tullut uusi sosiaalihuoltolaki lähtee liikkeelle vahvasti asiakaslähtöisestä ajattelusta, jossa palvelua järjestetään asiakkaan tarpeista lähtien. Sosiaalihuoltolaki edellyttää sosiaalityön ammattilaisilta asiakkaan palvelutarpeen arviointia. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2015, 4–10.) Myös valmisteilla olevassa vammaislainsäädännön uudistustyöryhmän esityksessä on vahvasti esillä arviointi ja tarvelähtöisyys. Esityksessä esitetään, että tarvetta arvioitaessa huomioidaan toimintakyky ja palvelutarve erilaiset toimintaympäristöt huomioon ottaen. (Varhila, Huhta, Parsons, Sivula & Konttinen 2015, 15.)

Sosiaalityön eri muodot ovat yhteiskunnan varoilla toteutettavaa julkista palvelutoimintaa. Julkisilla varoilla kustannettavaa toimintaa tulee voida arvioida ja sen tulee olla vaikuttavaa saadakseen oikeutuksen olemassa ololleen. Haasteena on kuitenkin, että vaikuttavuus ei ole käsitteenä yksiselitteinen eikä ole yksimielistä käsitystä siitä miten vaikuttavuutta tulisi tehdä näkyväksi. Osin on jopa esitetty näkemystä siitä, että sosiaalityö ei sovellu arvioitavaksi vaikuttavuuden näkökulmasta. (Pohjola 2012, 9–23; Dahler-Larsen 2005, 8–9; Paasio 2003, 39–40.)

Kuntoutukseen liitettynä vaikuttavuutta voidaan tarkastella sekä taloudellisten hyötyjen näkökulmasta että yksilön tai yhteiskunnallisen hyödyn kannalta. Lähtökohtana on kuitenkin, että kuntoutuksella ajatellaan saavutettavan hyödyllisiä vaikutuksia, kuten hyvinvoinnin kohenemista ja työvoiman määrän kasvua.

(Rissanen & Aalto 2002, 3.) Sosiaalityön vaikuttavuutta arvioitaessa pyritään selvittämään onko interventiolla ollut toivottua vaikutusta. Kuitenkaan pelkäämään mittaamalla asiakkaan tilanne ennen ja jälkeen intervention ei saada riittävästi tietoa vaikuttavuudesta. Sosiaalityön vaikuttavuutta arvioitaessa tulisi lisäksi voida tunnistaa mekanismit, joita interventiot saavat aikaan. Sosiaalityössä asiakkaan tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä ovat intervention lisäksi monet muut tekijät, jotka tulee arvioinnissa huomioida. (Kemppainen & Ojaniemi, 2012, 52–53.) Haasteena on oppia tuottamaan luotettavaa ja systemaattisesti kerättyä tietoa asiakasmuutoksesta. Vasta tämän tiedon keräämisen jälkeen on mahdollista asettaa kysymys siitä, onko muutos tapahtunut intervention johdosta. (Paasio 2003, 41.)

ICF-viitekehys tarjoaa yhden mahdollisuuden asiakasmuutokseen liittyvän tiedon keräämiseen sosiaalialalla. Se on suunniteltu käytettäväksi yli ammattirajojen. Se soveltuu sekä seurantatiedon keräämiseen että toiminnan tuloksellisuuden mittaamiseen. (World Health Organization 2004, 5.)

5 TOIMINTAKYVYN, TOIMINTARAJOITTEIDEN JA TERVEYDEN KANSAINVÄLINEN LUOKITUS ICF

Maailman terveysjärjestö WHO on kehittänyt erilaisiin tarkoituksiin kansainvälisiä terveyteen liittyviä luokitusjärjestelmiä. Vuonna 2001 julkaistu Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health) on osa tätä ”luokitusperhettä”. ICF:n kehittämisen taustalla on aikaisempi vaurioiden, toiminnanvajauksien ja haittojen kansainvälinen luokitus, joka kuvasi lähinnä sairauksien seurauksia. ICF on terveyden osatekijöiden luokitus, joka on tarkoitettu käytettäväksi yhdessä Kansainvälisen tautiluokituksen ICD-10:n kanssa. Tautiluokitus kuvaa lääketieteellisen terveydentilan ja ICF-luokitus toimintakyvyn ja toimintarajoitteet, jotka liittyvät kyseessä olevaan terveydentilaan. ICF tarjoaa myös yhteisen kielien eri maiden sekä eri alojen ammattilaisten käyttöön. (Stakes 2004, 3–4.)

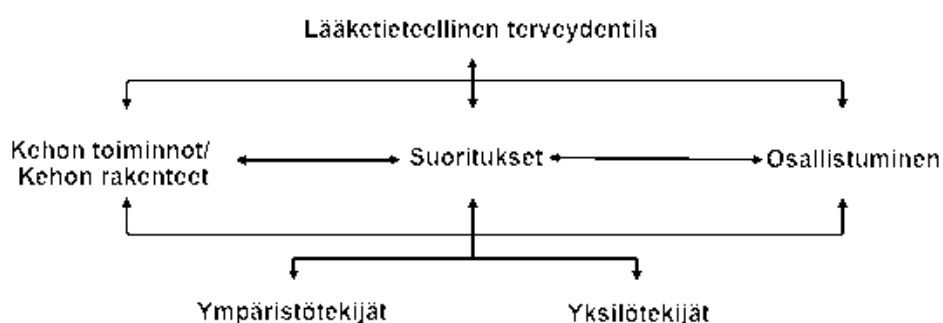
5.1 Biopsykososiaalinen malli toimintakyvystä ja toimintarajoitteista

Toimintakyvyn ja –rajoitteiden kuvaamiseksi on olemassa erilaisia malleja, jotka jaetaan yleisesti lääketieteellisiin ja sosiaalisiin malleihin. Lääketieteellisissä mallissa tarkastellaan toimintarajoitteita yksilön fyysisenä tai psyykkisenä ongelman, johon pyritään vaikuttamaan pääsääntöisesti ammattihenkilöiden toimesta annettavalla lääketieteellisellä hoidolla. Yhteiskunnallisessa ja sosiaalisessa mallissa lähestytään toimintarajoitteita ympäristöä tarkastellen eli ei niinkään kiinnitetä huomiota yksilön ominaisuuksiin. Toimintarajoitteiden vähentämiseksi tulee erityisesti vaikuttaa yhteiskunnallisiin tekijöihin. ICF-luokituksessa nämä erilaiset mallit on yhdistetty. (Stakes 2004, 19–20.)

ICF-luokituksen taustalla on ajatus, että pelkkä diagnoosi ei kuvaa yksilöiden toimintakykyä tai toimintarajoitteita. Toimintakykyyn ja toimintarajoitteisiin vaikuttavat niin henkilön diagnoosi, yksilölliset ominaisuudet kuin ympäristötekijätkin. Saman diagnoosin omaavat henkilöt voivat olla toimintakyvyltään ja rajoitteiltaan hyvin erilaisessa tilanteessa muun muassa ympäristötekijöistä tai henki-

lön yksilötekijöistä johtuen. Samoin henkilön toimintakyky voi olla eri ajankohtina erilainen vaikka itse sairaus eli diagnoosi pysyykin samana. Pelkkä diagnoosi ei myöskään kuvaa henkilön omaa kokemusta sairauden aiheuttamista toimintakyvyn rajoitteista. (ICF Research Branch a.)

5.2 ICF-luokituksen rakenne

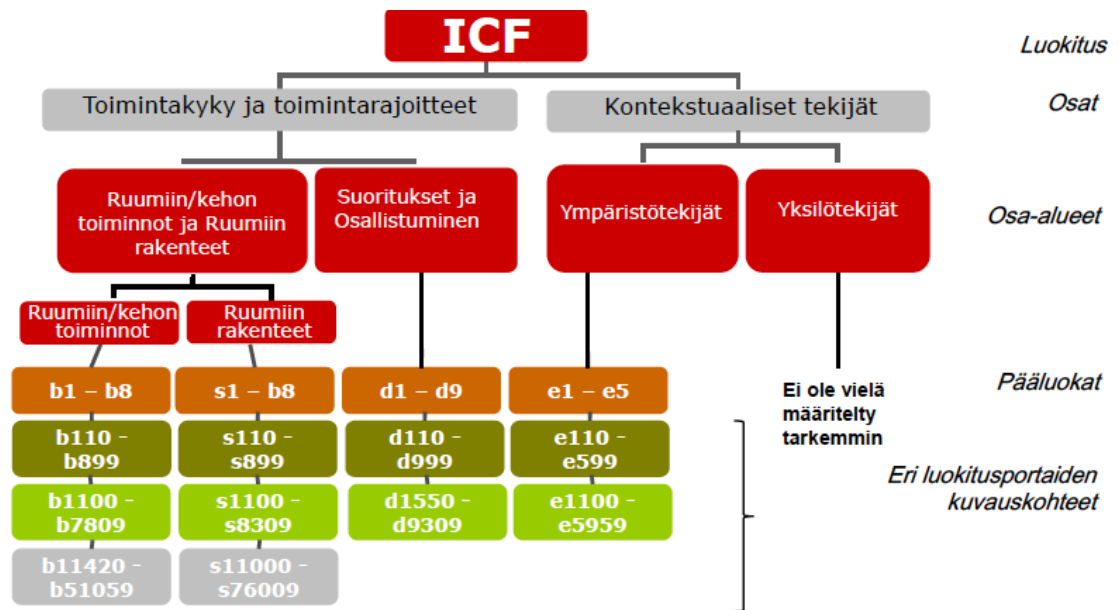

KUVA 4. ICF-luokituksen osa-alueiden vuorovaikutussuhteet (ICF Research Branch c.)

ICF:n mallissa kaikki osa-alueet ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Toimintakyky ja toimintarajoitteet ovat yläkäsitteitä jotka ovat kehon toimintojen, kehon rakenteiden, suoritusten, osallistumisen, yksilön lääketieteellinen terveydentilan ja ympäristö- ja yksilötekijöiden vuorovaikutuksen tulos. (ICF Research Branch c.)

ICF-luokitus koostuu kahdesta osasta; toimintakyvystä ja toimintarajoitteista sekä kontekstuaalisista tekijöistä. Toimintakyky ja toimintarajoitteet jakautuvat kehon toimintoihin ja rakenteisiin sekä suorituksiin ja osallistumiseen. Kontekstuaaliset tekijät on jaettu ympäristötekijöihin ja yksilötekijöihin. Yksilötekijöitä ei kuitenkaan ICF:ssä luokitella, koska kulttuuriset ja sosiaaliset vaihtelut ovat hyvin suuret. Jokainen näistä kuvaa ihmisen terveyteen liittyviä hyvinvoinnin osatekijöitä, joista ICF:ssä puhutaan terveyden aihealueina ja terveyden lähialueina. Kukin osa-alue jakautuu useisiin pääluokkiin, jotka tarkentuvat edelleen

kaksi-, kolme- tai neliportaisesti yksityiskohtaisempiin kuvauskohteisiin. ICF-koodi koostuu osa-alueen kirjaimesta, pääluokan ja kuvauskohteiden numerotunnuksesta.

KUVA 5. ICF-luokituksen hierarkkinen rakenne ja koodit (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2015)

5.3 ICF-luokituksen käyttö

Vammaisten ja sairaiden ihmisten todellisten tarpeiden tunnistamista varten on tarpeen voida kerätä yksilöä koskevaa tietoa toimintakyvystä ja toimintarajoitteista. Tämän tiedon avulla voidaan myös kehittää palveluita ja seurata niiden vaikuttavuutta. Palveluiden kehittämisessä ICF huomioi sosiaalisen osallistumisen merkittävänä toimintakyvyn ja toimintarajoitteiden osa-alueena. Yhteneväinen koodisto on tieteellisen tutkimuksen perusta ja mahdollistaa vertailun eri maiden, palveluiden ja organisaatioiden välillä. (ICF Research Branch a, 2–22).

5.4 ICF ja siltaaminen

Siltausmenetelmässä on kyse terveystiedon tai terveyteen liittyvän tiedon muuntamisesta ICF:n kielelle. Siltaamisen avulla saadaan yhteneväinen kieli, jonka avulla voidaan sekä ymmärtää että vertailla tietoa. Siltausmenetelmää voidaan käyttää muun muassa erilaisten mittareiden ja arviointien kohdalla, interventioiden tavoitteissa sekä laadullisessa tiedossa. Tiedon muuntamisella ICF:n kielelle voidaan helpottaa yksilön tarpeiden tunnistamista ja eri potilasryhmien tarpeiden vertaamista. Mittareiden ja interventioiden vertaaminen on helpompaa, kun on käytössä yhteneväinen terminologia. (ICF Research Branch b, 2–41.).

6 PRODUKTION TARKOITUS JA TAVOITTEET

Kehittämispainotteisen eli toiminnallisen opinnäytetyön yksi toteutustapa on tuotekehittäely eli produktio. Produktiossa tavoitteena on uusi tuote tai palvelu, joka on suunnattu tietylle käyttäjäryhmälle. Prosessi pitää sisällään tuotteen suunnittelu- ja valmistusprosessin sekä tuotteen kokeilun ja arvioinnin. (Diakonia ammattikorkeakoulu 2010, 33–34.)

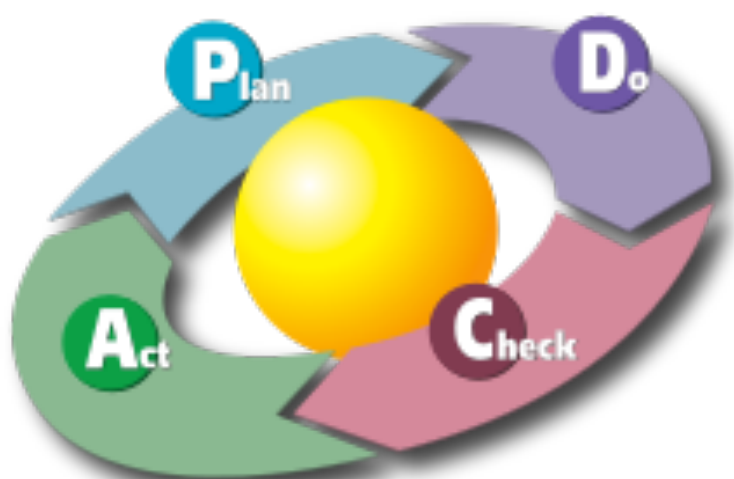
Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli toteuttaa Autismisäätiölle produktiona HAASTE-toimintamallin materiaalin siltaaminen ICF-viitekehukseen. Produktion avulla tuodaan ICF-viitekehys mukaan haastavan käyttäytymisen vähentämiseen tähtäävään HAASTE-toimintamalliin. Pidemmän tähtäimen tavoitteena on kehittää tämän produktion pohjalta HAASTE-toimintamalliin seurannan ja vaikuttavuuden arvioinnin apuväline.

7 PRODUKTION TOTEUTUS

Työelämälähtöinen projekti on hyvä toteuttaa kolmikantaperiaatteella, jossa läpi koko projektin on mukana työelämän edustaja, ohjaaja sekä opinnäytetyöntekijä (Vilkkä & Airaksinen 2003, 48–49). Opinnäytetyöprosessin ohjausryhmänä toimi Autismisäätiön suppea johtoryhmä, johon kuuluu toiminnanjohtaja, kehittämisspäällikkö sekä toimialojen päälliköt. Prosessin aikana hyödynnettiin HAAS-TE-hankkeen projektipäällikköä ja projektityöntekijää sekä ICF-viitekehykseen hyvin perehtynyttä ohjausryhmän jäsentä.

Tämän opinnäytetyön toteutuksessa käytettiin Autismisäätiön kehittämistoiminnassa käytössä olevaa Demingin ympyräksi kutsuttu PDCA-kehittämismallia. Siinä kehittäminen kiertää neljän vaiheen mukaisesti spiraalimaista ympyrää. Ensin laaditaan suunnitelma (Plan), sitten toimitaan (Do) ja tarkistetaan (Check) ja lopuksi korjataan (Act). Näiden neljän vaiheen jälkeen aloitetaan kierros alusta. PDCA-mallissa ajatellaan kehittämisen olevan jatkuva päättymätön prosessi. Se perustuu jatkuvan oppimisen ajatukselle, jossa jokainen kierros lisää tietoa. Näin tuote tai palvelu paranee jokaisen kierroksen jälkeen, mutta tiedon lisääntymisen myötä myös itse tavoite saattaa muuttua. (Bulsuk 2009.)

KUVA 6. PDCA-sykli (Bulsuk 2009)

7.1 Lähtötilanteen kartoitus

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tulee tehdä lähtötilanteen kartoitus, jossa selvitetään idean tarpeellisuutta, ajankohtaisuutta sekä sitä, ettei idea ole vanhan toistamista. Opinnäytetyön tulisi tuoda jotain uutta eikä toistaa vanhaa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 25.)

Lähtötilanteen kartoitus toteutettiin tekemällä hakuja ICF-viitekehukseen liittyen. ICF:n ajankohtaisuudesta kertoo se, että muun muassa opinnäytetöitä on tehty ICF-luokitukseen liittyen viime vuosina useita. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sivuilla on myös useita suomalaisia ja kansainvälisiä tutkimuksia löydettävissä ICF:ään liittyen. Kansaneläkelaitoksen uudessa 1.1.2015 voimaan tulleessa vaikeavammaisten avoterapiastandardissa hyvä kuntoutuskäytäntö toteutuu jo ICF-luokituksen viitekehyksessä (Kansaneläkelaitos 2013, 3) Lähtötilanteen kartoituksen perusteella ICF tekee tuloaan sosiaali- ja terveydenhuoltoon.

Haastava käyttäytyminen on ajankohtaista Autismisäätiön palvelutoiminnassa jatkossakin. Vuonna 2015 uusista aloittavista asiakkaista useilla henkilöillä esiintyy ennakkotietojen perusteella haastavaa käyttäytymistä. Vaikuttavuuden seurannan kehittäminen on yksi Autismisäätiön strategisista kehittämisalueista. (Autismisäätiö 2015b.)

Alkukartoituksen perusteella haastava käyttäytyminen, ICF-viitekehys ja vaikuttavuuden arviointi ovat kaikki tällä hetkellä ajankohtaisia asioita sekä Autismisäätiöllä että yhteiskunnassa yleisemminkin. Sosiaalialalla ICF on vielä melko tuntematon, joten ammatillisen kehittymisen kannalta sen mukaan tuominen on erityisen tarpeellista.

7.2 Suunnittelu (Plan)

Suunnitteluvaiheessa tärkeä pohdittava osa-alue oli kohderyhmän rajausta. Kohderyhmän rajausta pohdittaessa tulee miettiä mihin ongelmaan haetaan ratkai-

sua ja keitä se koskee. Kohderyhmän täsmällinen määrittäminen ratkaisee kehitettävän tuotteen tai asian sisällön. Kohderyhmän rajaamalla voidaan myös käyttäjäpalautteen kerääminen suunnata sille ryhmälle, jolle tuote on lähtökohteisesti suunnattu. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 38–40). HAASTE-prosessi toteutetaan yhdessä asiakkaan ja hänen verkostonsa kanssa. Näin ollen materiaaleja käyttävät eri alojen ammattilaisten lisäksi myös mahdollisesti asiakas sekä hänen omaisensa. Käyttäjiksi rajattiin kuitenkin ensisijaisesti HAASTE-toimintamallin käyttöön koulutetut työntekijät, koska ICF-viitekehyksenä on sellaisenaan liian vaativa asiakkaillemme ja mahdollisesti myös omaisille. Vaikka prosessia toteutetaan yhdessä asiakkaan ja verkoston kanssa on kuitenkin koulutetun työntekijän rooli keskeinen intervention kohdentamisessa oikeaan tekijään.

HAASTE-toimintamalliin liittyy paljon aineistoa, joten suunnitteluvaiheessa siltaaminen rajattiin toteutettavaksi vain osalle aineistoa. Sillattavaksi aineistoksi valittiin toimintamalliin liittyvä analyysityökalu. HAASTE-analyysi on selkeä työkalu, jonka avulla pyritään löytämään ne seikat joihin tulisi ensisijaisesti vaikuttaa, jotta haastava käyttäytyminen vähenisi ja ICF on myös suunniteltu auttamaan interventioiden oikeaan kohdistamiseen.

Suunnitteluvaiheen tärkeä osa on mahdollisimman selkeiden tavoitteiden asettaminen. Projektilla on hyvä olla yksi päätavoite, joka on selkeästi ilmaistu. Hyvä tavoite on konkreettinen ja mitattavissa oleva. Näin myös projektin onnistumista voidaan jälkikäteen arvioida. (Paasivaara, Suhonen & Nikkilä 2008, 123–124.) Produktion tavoitteita työstettiin aluksi yhdessä HAASTE-hankkeen työntekijöiden ja Autismisäätiön toiminnanjohtajan kanssa. Päätavoitteeksi muodostui HAASTE-analyysityökalun sisällön siltaaminen ICF-luokkiin. Suunnitteluvaiheessa alkuperäinen hankesuunnitelma tarkentui niin, että varsinaista uutta analyysityökalua ei tämän opinnäytetyön puitteissa laadita. Analyysityökalun jatkokehittämiseen halutaan käyttää lisää aikaa, jotta autismin kirjon diagnoosiin liittyvät ydinlistat olisi käytettävissä ennen uuden työkalun lopullista sisältöä päätettäessä. Näitä ydinlistoja ollaan parhaillaan laatimassa ja vuoden 2016 aikana odotetaan ensimmäisen version olevan valmiina (ICF Research Branch c).

7.3 Toteutus (Do)

Toteutusvaiheessa PDCA-mallin mukaisesti toteutettiin suunnitelman mukainen siltaaminen. Siltaaminen suoritettiin ICF Research Branch b:n ohjeiden mukaisesti vaiheittain.

KUVA 7. Siltaamisen vaiheet (ICF Research Branch b)

Tiedon valmistelussa arvioitiin minkälaista tietoa ollaan siltaamassa. HAASTE-analyysityökalu on apuväline, jonka väittämien tarkoituksena on auttaa kiinnittämään huomiota asioihin, jotka saattavat olla syynä haastavaan käyttäytymiseen (Autismisäätiö 2014). Apuvälinettä käytetään kyselyn tavoin, joten lähtökohdaksi otettiin mittarin siltaaminen.

Siltausyksikön tunnistamisen vaiheessa sillattavaksi tiedoksi tunnistettiin HAASTE-analyysin väittämät. Siltaaminen aloitettiin listaamalla HAASTE-analyysin väittämät taulukkoon tarkasti samassa muodossa ja työkalun jaottelun mukaisesti kahdeksan pääotsikon alle: 1. kommunikaatio, 2. vuorovaikutus, 3. fyysinen hyvinvointi, 4. psyykinen hyvinvointi, 5. toiminnanohjaus, 6. aistit, 7. seksuaalisuus ja 8. vamma- tai sairauskohtaiset toimintarajoitteet. Kunkin pääotsikon alla on 2–13 erillistä väittämää. Yhteensä siltausyksiköitä oli 50.

Kolmannessa vaiheessa jokainen siltausyksikkö eli tässä jokainen analyysin väittämä kerrallaan käännettiin ICF:ään. ICF:ään kääntäminen toteutuu seuraa-

vien vaiheiden kautta: 1. Mikä ICF:n osa-alue on kyseessä? 2. Mikä kyseisen osa-alueen pääluokka on sopivin? 3. Mikä pääluokan kuvauskohde on sopivin? (ICF Research Branch b.)

TAULUKKO 1. Esimerkki: Yhden siltausyksikön siltaaminen ICF:ään

siltausyksikkö	Unen määrä on sopiva (ei liian vähäinen tai runsas).
osa-alue	kehon toiminnot / kehon rakenteet
pääluokka	mielentoiminnot
kuvauskohde	b 134 unitoiminnot
tarkenne	b 1340 unen määrä

Tässä vaiheessa osalle siltausyksiköistä ei löytynyt vain yhtä selkää vaihtoehtoa, joten taulukkoon kirjattiin kaikki mahdolliset vaihtoehdot. Osa siltausyksiköistä piti myös sisällään useita eri kuvauskohteita, joten myös silloin taulukkoon kirjattiin kaikki eri kuvauskohteet.

7.4 Tarkistus (Check)

ICF Research Branch b ohjeiden mukaan siltaaminen tarkistetaan epäselvissä tilanteissa siten, että useampi henkilö siltaa saman kohteen ja tarkenne soviin yhteisesti. Tarkistusvaiheessa toteutettiin kaksi tapaamista, joiden aikana käytiin läpi kaikki 50 sillatausyksikköä yhdessä HAASTE-hankkeen projektityöntekijän, projektipäällikön sekä palvelutoiminnan päällikön kanssa.

Tarkastusvaiheessa linjattiin, että kuvauskohde pyritään löytämään pääasiallisesti suoritukset ja osallistuminen osa-alueet alta tai ympäristötekijöistä. Suoritukset ja osallistuminen kuvaa yksilön kykyä suoriutua erilaisista toiminnoista nyky-ympäristössä ja osallistua elämän eri tilanteisiin (World Health Organization 2004, 123). Kehon toiminnot taas ovat elinjärjestelmien toimintoja sekä psykologisia toimintoja (ICF Research Branch d). HAASTE-analyysiä tehdään pääasiallisesti havaintojen perusteella liittyen juuri henkilön toimintaan hänen erilaisissa ympäristöissään, joten siltä osin suoritukset ja osallistuminen osa-alue

vastaa hyvin analyysityökalun lähtökohtaan. Kehon toimintojen arvioinnissa taas tulisi olla muuta arviointitietoa käytettävissä, jotta osa-alueet olisivat asianmukaisesti arvioitavissa.

TAULUKKO 2. Esimerkki tilanteesta, jossa on useampi vaihtoehto sopivaksi kuvauskohteeksi

siltausyksikkö	Kohdentaa tarkkaavuuden oikeaan asiaan	
osa-alue	kehon toiminnot	suoritukset ja osallistuminen
pääluokka	mielentoiminnot	oppiminen ja tiedon soveltaminen
kuvauskohde	erityiset mielentoiminnot	tiedon soveltaminen
tarkenne	b 140 tarkkaavuustoiminnot	d 160 tarkkaavuuden kohdentaminen

Tarkastusvaiheessa mukana oli yksi henkilö, jolle ICF-viitekehys ei ollut entuudestaan tuttu. ICF-koodisto osoittautui melko vaikeasti ymmärrettäväksi, jos siihen ei ole lainkaan perehtynyt. Näin päädyttiin siihen, että aluksi ICF-koodeilla täydennetty analyysityökalu tullaan suuntaamaan ICF-viitekehysten tuntevien työntekijöiden käyttöön.

7.5 Korjaus (Act)

Korjausvaiheessa tehtiin lopullinen version HAASTE-analyysityökalusta tarkistusvaiheessa sovittujen periaatteiden mukaisesti. Tarkastusvaiheessa tehdyn linjauksen mukaisesti valittiin kuhunkin siltausyksikköön suoritukset ja osallistuminen osa-alueen kuvauskohde silloin kun se oli mahdollista. Joidenkin siltausyksiköiden kohdalle valikoitui useita ICF-kuvauskohdevaihtoehtoja, koska analyysityökalun väitteet olivat joltain osin sellaisia, että asiaan vaikuttaa sekä ympäristötekijät, että yksilön suoriutuminen.

Koska produktion lopputulos päädyttiin suuntaamaan niille henkilöille, joille ICF on jo tuttu, lopulliseen versioon lisättiin ICF-kuvauskohteet pelkkinä koodeina

ilman sanallista selitystä. Selitykset eivät riittävästi avaa asiaa niille, joille ICF on vieras, joten sanallinen muoto ei toisi lopputulokseen mitään lisäarvoa.

7.6 Produktion lopputulos

Produktion lopputulokseksi tuli HAASTE-analyysityökalu, johon on merkitty kunkin väittämän kohdalle siihen sillatut ICF-koodit (LIITE 1). Produktion lopputulos on esitelty ja hyväksytetty Autismisäätiön toiminnanjohtajalla ja produktion tarkastusvaiheessa mukana olleilla henkilöillä. Autismisäätiö katsoo produktion kuuluvan omaan kehittämistyöhönsä ja pitää lopputulosta ammatti- ja liikesalaisuuksiin kuuluvana aineistona, joten tässä opinnäytetyössä ei julkaista uudistettua analyysityökalua kokonaisuudessaan. Uuden ICF-kuvauskohteilla täydennetty analyysityökalun käyttöönotto tapahtuu vuoden 2015 loppuun mennessä.

7.7 Palaute

Produktion palaute on saatu toiminnanjohtajalta sekä prosessiin osallistuneilta henkilöiltä. Opinnäytetyön tekemisen aikana ei ollut vielä saatavilla palautetta varsinaisilta käyttäjiltä. Produktion lopputulos on toiminnanjohtajalta saadun palautteen perusteella sekä laadullisesti että toiminnallisesti merkittävä. Valittu aineisto sopi hyvin sillattavaksi ICF-viitekehukseen sekä käytettäväksi HAASTE-prosessin vaikuttavuuden arviointiin. Produktion lopputulos on työnantajalle erittäin hyödyllinen ja se tullaan pilotoimaan Autismisäätiössä tämän vuoden aikana. Kuten jo produktion tekemisen aikana kävi ilmi, niin lopputulos soveltuu vain sellaisten henkilöiden käyttöön, joille ICF-viitekehys on tuttu.

8 POHDINTA

Olen jo pitkään ollut työelämässä ja haluan kehittää osaamistani nykyisessä työssäni hyödyllisellä tavalla. Opinnäytetyön toteuttamistapaa ja aihetta pohditiessani mielekkäältä toteutustavalta tuntui produktion tekeminen, jonka lopputulos olisi hyödyksi työssäni. Näin voisin yhdistää opinnäytetyön tekemiseen kuluvan ajan henkilökohtaiseen ammatilliseen kehittymiseen ja oman työni mielekkäällä tavalla. Produktion aihe valikoitui näiden tekijöiden mukaisesti työnantajani kannalta ajankohtaisten aiheiden ympärille.

Produktion toteuttamiseen valittu PCDA-malli oli käytännössä hyvin toimiva. Sen periaatteiden mukaisesti oli helppo edetä produktiossa eteenpäin vaihe kerrallaan. Työ eteni järjestelmällisesti ilman merkittäviä yllätyksiä. Produktion suunnitteluvaiheessa tehty aiheen rajausta oli selkeä. Selkeä rajausta antoi hyvät raamit työlle, joiden perusteella muut vaiheet oli helppoa toteuttaa. Toteutusvaiheessa siltaaminen eteni systemaattisesti ICF:n periaatteiden mukaisesti. Merkittäväksi avuksi produktion tässä vaiheessa oli, että olen työssäni jo ennen opinnäytetyön tekoa päässyt osallistumaan ICF-koulutuksiin ja tapahtumiin. Toteutusvaihe olisi todennäköisesti ollut työläämpi, jos ICF olisi ollut minulle aiemmin tuntematon.

Produktion luotettavuuden kannalta keskeinen vaihe oli tarkastusvaihe, jossa käytiin yhdessä kahden muun ICF-koulutuksen käyneen henkilön kanssa kaikki kuvauskohteet läpi ja tarkistettiin, että ne on sillattu asianmukaisesti. Tarkastusvaiheessa tehtyjen linjausten ja toiveiden perusteella korjausvaiheen toteuttaminen oli helppoa. Korjausvaiheen jälkeen produktion lopputulos hyväksyttiin työnantajalla. Tarkistuksen suorittivat toiminnanjohtaja sekä ICF-koulutuksen saaneet henkilöt. Produktion lopputulos päätettiin ottaa pilotoitavaksi Autismissäätiöllä, joten katson produktion täyttäneen sille asetetun tavoitteen olla hyödyksi omassa työssäni.

ICF-viitekehyksen haasteet kävivät ilmi opinnäytetyötä tehdessäni. ICF:ssä käytetty kieli on osin melko vierasta sosiaalialalla yleisesti käytettyihin termeihin verrattuna ja se on myös normaalista puhekielestä poikkeavaa. Tämä hankaloit-

taa ICF:n hyödyntämistä vaikka se on lähtökohtaisesti juuri ajateltu yhteiseksi ammattirajat ylittäväksi kieleksi. Oman kokemukseni mukaan se ei sellaisena toimi. Nykyään sosiaalialan ajattelussa asiakkaan tulisi olla mahdollisimman aktiivisesti osallisena omassa kuntoutuksessaan. Tällöin ICF:n haasteellinen terminologia voi muodostua esteeksi asiakkaan täysimääräiselle osallistumiselle omiin asioihinsa. Käytännön työelämässä ICF:n hyödyntäminen edellyttää erillistä kouluttautumista aiheeseen. Asiakkaiden kanssa ICF:ää käytettäessä tulee työntekijän pystyä kääntämään ICF:n ajattelu ja ilmaisut arkikielelle. Perehtyminen ja kouluttautuminen aiheeseen on kuitenkin helppoa. Innokylän ICF verkosta ja THL:n sivut sekä WHO:n ICF e-Learning työkalu mahdollistavat ICF:n itseenäisenkin opiskelun. Ilmaiseksi saatavilla olevat materiaalit ovat selkeitä ja helppolukuisia. Englanninkielentaitoisille löytyy myös oppimisympäristö, jossa ICF:n käyttöä on mahdollista harjoitella. Lisäksi ICF-koulutuksia tarjoavat tällä hetkellä muutamat ammattikorkeakoulut.

Opinnäytetyötä tehdessäni erityisesti huomioni kiinnittyi vaikuttavuuden arvioinnin haasteisiin sosiaalialalla. Sosiaalialan toimintakulttuurista puuttuu vakiintuneet käytännöt arvioinnin toteuttamiseksi vaikka vaikuttavuus, arviointi ja seuranta ovat vahvasti esillä lainsäädäntöä myöden. Siitä huolimatta sosiaalialalla luotetaan vahvasti siihen, että työ on hyödyllistä ja toimet sopivia ja vaikuttavia vaikka selkeätä tutkimusnäyttöä toimien vaikuttavuudesta ei ole saatavilla. Henkilökohtaisen ammatillisen kehittymisen näkökulmasta erityisen hyödyllistä oli produktion toteuttamisen yhteydessä perehtyminen vaikuttavuuden arviointiin. Tämä on selvästi osa-alue, johon sosiaalialan ammattilaisten tulee jatkossa paneutua enemmän. ICF-viitekehyksenä antaa mielestäni mahdollisuuksia vaikuttavuuden arviointiin. Sosiaalialan koulutukseen olisi hyvä tulevaisuudessa sisällyttää huomattavasti aiempaa enemmän myös standardoitujen mittareiden käytön harjoittelua. Sosionomien ammattitaitoon on tulevaisuudessa tarpeen sisällyttää ICF-viitekehys ja lähteä rohkeasti kokeilemaan sen hyödyntämistä sosiaalityössä.

LÄHTEET

- Aspy, R & Grossman , B.G. 2011. Specific intervention plan: Guide to establishing priorities. Viitattu 9.7.2015. <http://texasautism.com/blog/wp-content/uploads/2013/04/Specific-Intervention-Plan-Guide-and-ABC-I.pdf>
- Autismisäätiö i.a. a HAASTE-HANKE 2011-2014. Hankkeen esittely. Viitattu 18.1.2015.
<http://www.autismisaatio.fi/haastavakayttaytyminen/hankkeen-esittely/>
- Autismisäätiö i.a. b. HAASTE-analyysi. Viitattu 25.7.2015.
<http://www.autismisaatio.fi/haastemanuaali/haastetyokalu/kysely/kysely.html>
- Autismisäätiö i.a. c. Analyysityökalu. Viitattu 25.7.2015.
<http://www.autismisaatio.fi/haastemanuaali/haastetyokalu/pie/pie.html#kuvaaja>
- Autismisäätiö 2013a. HAASTE-manuaali. HAASTE-prosessi. Viitattu 18.1.2015.
<http://www.autismisaatio.fi/haastemanuaali/haasteprosessi/>
- Autismisäätiö 2013b. HAASTE-manuaali. Haastava käyttäytyminen. Viitattu 11.7.2015. <http://www.autismisaatio.fi/haastemanuaali/haastavakayttaytyminen/>
- Autismisäätiö 2013c. HAASTE-manuaali. H-haastavan käyttäytymisen määrittely. Viitattu 24.7.2015.
<http://www.autismisaatio.fi/haastemanuaali/haasteprosessi/h-niinkuin-haastava/>
- Autismisäätiö 2013d. HAASTE-manuaali. A-asian rajaus. Viitattu 24.7.2015.
<http://www.autismisaatio.fi/haastemanuaali/haasteprosessi/a-asian-rajaus/>
- Autismisäätiö 2013e. HAASTE-manuaali. A-analyysi rajaus. Viitattu 24.7.2015.
<http://www.autismisaatio.fi/haastemanuaali/haasteprosessi/a-analyysi/>

- Autismisäätiö 2013f. HAASTE-manuaali. S-syiden etsintä. Viitattu 25.7.2015.
<http://www.autismisaatio.fi/haastemanuaali/haasteprosessi/s-syiden-etsinta/>
- Autismisäätiö 2013g. HAASTE-manuaali. T-toiminta. Viitattu 25.7.2015.
<http://www.autismisaatio.fi/haastemanuaali/haasteprosessi/t-toiminta/>
- Autismisäätiö 2013h. HAASTE-manuaali. E-ennaltaehkäisy. Viitattu 25.7.2015.
<http://www.autismisaatio.fi/haastemanuaali/haasteprosessi/e-ennaltaehkaisy/>
- Autismisäätiö 2014a. HAASTE-analyysi. Viitattu 25.1.2015.
<http://www.autismisaatio.fi/haastemanuaali/haaste-analyysi/>
- Autismisäätiö 2014b. HAASTE-manuaali. Positiivinen lähestymistapa. Viitattu 11.7.2015. <http://www.autismisaatio.fi/haastemanuaali/haastavakayttaytyminen/positiivinen-lahestymistapa/>
- Autismisäätiö 2015a. Sisäinen muistio.
- Autismisäätiö 2015b. Toimintasuunnitelma 2015. Julkaisu saatavissa Autismisäätiön sisäisessä tietojärjestelmässä.
- Autismisäätiö 2015c. Vuosikirja 2014. N-paino.
- Bulsuk Karn G. 2009. Taking the First Step with the PDCA (Plan-Do-Check-Act) Cycle. Viitattu 1.6.2015. <http://www.bulsuk.com/2009/02/taking-first-step-with-pdca.html>
- Dahler-Larsen, Peter 2005. Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt Menetelmä käsikirja. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus FinSoc. Viitattu 15.9.2015.
http://julkari.fi/bitstream/handle/10024/77071/vaikuttavuuden_arv.pdf?sequence=1
- Diakonia ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu.
- Elvén, Bo Hejlskov 2010. No fighting, No biting, No screaming. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publisher.
- Emerson, Eric & Einfeld, Stewart L. 2011. Challenging behaviour. New York: Cambridge University Press.

- ICF Research Branch a, ICF – tarve ja tavoitteet. Verkojulkaisuna:
<https://www.innokyla.fi/web/verkosto567246/materiaalit>
- ICF Research Branch b, Terveystiedon ja siihen liittyvän tiedon siltaaminen ICF:ään. Verkojulkaisuna:
<https://www.innokyla.fi/web/verkosto567246/materiaalit>
- ICF Research Branch c, ICF Core Set For Autism Spectrum Disorder. Viitattu 17.5.2015. <http://www.icf-research-branch.org/icf-core-sets-projects2/other-health-conditions/icf-core-set-for-autism-spectrum>
- ICF Research Branch d, ICF malli ja rakenne. Viitattu 9.8.2015.
<https://www.innokyla.fi/web/verkosto567246/materiaalit>
- Kansaneläkelaitos 2013. KELAN AVOTERAPIASTANDARDI Vaikeavammaisten avoterapiat. Viitattu 17.5.2015.
http://www.kela.fi/documents/10180/1453705/A_std_2015.pdf/722ae254-4962-4a2c-a847-f4e3b6823224
- Kempainen, Tarja & Ojaniemi, Pekka 2012. Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kempainen & Sanna Väyrynen (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Kerola, Kyllikki; Kujanpää, Sari & Timonen, Tero 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kerola, Kyllikki & Sipilä, Anna-Kaisa 2007. Haastava käyttäytyminen –syitä – muutoksen mahdollisuuksia. Oulu: Terveväylän koulu.
- Korvantaival, Nina 2012. Haastavan käyttäytymisen määrittely opas. HAASTE-hankeen julkaisuja.
- Paasio, Pertti 2003. Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. Viitattu 15.9.2015.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77070/Tyopapereita3_03.pd.pdf?sequence=1
- Pohjola, Anneli 2012. Moniulotteinen vaikuttavuus. Teoksessa Anneli Pohjola; Tarja Kempainen & Sanna Väyrynen (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Rajavaara, Marketta 2007. Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Viitattu 18.5.2015.

[http://uudistuva.kela.fi/in/internet/liite.nsf/net/050307142402ek/\\$file/rajavaaravaikuttavuusnetti.pdf](http://uudistuva.kela.fi/in/internet/liite.nsf/net/050307142402ek/$file/rajavaaravaikuttavuusnetti.pdf)

- Rissanen, Pekka & Aalto Anna-Mari 2002. Yhteenveto kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnista. Teoksessa Anna-Mari Aalto; Heikki Hurri; Aila Järvikoski; Jorma Järvisalo; Vappu Karjalainen; Heidi Paatero; Timo Pohjolainen & Pekka Rissanen (toim.) Kannattaako kuntoutus? Asiantuntijakatsaus eräiden kuntoutusmuotojen vaikuttavuudesta. Helsinki ja Tampere: Stakes.
- Sollasvaara, Reetta 2015. Projektipäällikkö, Autismisäätiö HAASTE-hanke. Helsinki. Henkilökohtainen tiedonanto 24.4.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Sosiaalihuoltolaki soveltamisopas. Viitattu 30.8.2015.
<http://stm.fi/documents/1271139/1352015/Sosiaalihuoltolain+soveltamisopas.pdf/cb12a5c4-9bfa-4983-adf6-94ca18815f1b>
- Stakes 2004. Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Varhila, Kirsi; Huhta, Jaana; Parsons, Annika; Sivula, Sirkka & Konttinen Juha-Pekka 2015. Vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. Viitattu 13.9.2015.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125919/URN_ISBN_978-952-00-3582-2.pdf?sequence=1
- Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: tammikuuta.

LIITE 1: Esimerkkisivu production lopputuloksesta

ANALYYSI JA ICF kuvauskohteet

Asiakkaan nimi:

Päivämäärä:

HAASTE –analyysi on työkalu, joka auttaa huomioimaan erilaisia haastavan käyttäytymisen taustalla mahdollisesti vaikuttavia syitä. Arvioi henkilön käyttäytymistä päivittäisessä elämässä tilanteissa suhteessa hänen kehitystasoonsa. Vastaa väittämiin ”kyllä”, ”ei” tai ”en tiedä”. Jos olet vastauksesta vähänkin epävarma, vastaa ”en tiedä”.

ICF kuvauskohteita hyödynnettäessä käytä ICF-luokituksen mukaisia tarkenteita kuvaamaan terveyden, toimintakyvyn ja toimintarajoitteiden tasoa kyseisellä kuvauskohteella.

1 KOMMUNIKAATIO

Kommunikaatio muodostuu viesteistä, joita lähetetään ja vastaanotetaan jonkin kommunikaatiokeinoon avulla. Jokaisella henkilöllä on oikeus ilmaista itseään, ymmärtää ja tulla ymmärretyksi ajasta, paikasta ja kumppanista riippumatta. Kommunikaation toteutuminen vaatii ympäristön, jossa henkilöä tuetaan, ymmärretään ja hänen kanssaan halutaan kommunikoida. Onnistunut kommunikaatio vaatii kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitoja sekä kommunikaatiokeinoon ja mahdollisen apuvälineen hallintaa.

Ihmisellä pitää olla mahdollisuus tulla toimeen myös sellaisissa tilanteissa, joissa kommunikaatio on puutteellista. Toimeen tuleminen ei kuitenkaan ole merkki riittävästä kommunikaatiosta, esimerkiksi muutaman sanan tai viittoman käyttäminen ei ole luettavissa toimivaksi kommunikaatiokeinoksi. Tämän osion tavoitteena on ohjata tarkastelua kommunikaation toteutumiseen ja mahdollisiin vaikutuksiin haastavan käyttäytymisen ilmenemisen osalta.

1. Henkilöllä on käytössään ymmärrettävä, tarkka ja tehokas väline itsenäiseen ilmaisuun. (e125)
2. Henkilö kommunikoi oma-aloitteisesti. (d330 – d345)
3. Henkilö kohdentaa viestinsä toiselle ihmiselle. (d350)
4. Henkilö on sinnikäs kommunikoinnissaan, eli toistaa viestinsä ja etsii henkilön tai kommunikointivälineen tarvittaessa. (d3501)
5. Henkilö osaa pyytää apua ja asioita, kieltäytyä, myöntyä, noudattaa elintärkeitä ohjeita ja noudattaa päiväohjelmaansa. (b167)
6. Henkilö ymmärtää ympäristön ihmisten kommunikaatiota. (d310 – d325, e310 – e360)